

lecz wszystkich Polaków” i iż „ bolszewizm to też zagrożenie dla samej Rosji.

Myszę, iż książka byłaby znacznie przystępniejsza w odbiorze i łatwiejsza w posługiwaniu się, jeżeli nie byłaby podzielona na dwie części, a zamiast tego karykatury wplecione byłyby bezpośrednio w tekst analizujący je. Nie trzeba by było bez przerwy wertować kartek w tę i z powrotem, szukając odpowiedniej ryciny. Całość wydawałaby się bardziej spójna i jednolita. Istotniejsze w odbiorze niż chronologiczne ułożenie obrazów, wydaje mi się tutaj logiczne zgranie ich z tekstem.

Jeżeli natomiast chodzi o sam wybór karykatur, co wydaje się być najistotniejsze, to zostały one bardzo ciekawie dobrane. Zawierają całą paletę karykatur od XVIII w. aż do 2006 r., za pomocą których autorzy z powodzeniem pokazali jak zmieniały się relacje i co za tym idzie postrzeganie Rosjan i Polaków siebie nawzajem. Myszę, że obrazy te pozwalają podejść z dystansem do pewnych cech narodowych lub zachowań, które w niektórych przypadkach zostały bardzo wyraziście i ostro wytknięte, jak nadszkakiwanie Zachodowi, materializm polityków czy nasza przez niektórych opacznie rozumiana „duma i honor narodowy”. Dobrze wiemy jak w naszych oczach wyglądają Rosja i stosunek do niej ulega zmianom powoli, a może warto czasem spojrzeć w krzywe zwierciadło i zobaczyć siebie we wzajemnej karykaturze? Być może dostrzeżemy w niej coś, czego wcześniej nie widzieliśmy.

■ *Monika Kostecka*

***Myśl polityczna w Polsce po 1989 roku. Wybrane nurty ideowe*, red. E. Maj, A. Wójcik, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2008, ss. 325.**

Transformacja ustrojowa w Polsce przyniosła między innymi możliwość swobodnego kreowania środowisk politycznych. Niosło to ze sobą potrzebę ich ideologicznej autoidentyfikacji. Jak we wstępie zauważają autorki recenzowanej pozycji: Ewa Maj oraz Alicja Wójcik, właściwością tejże identyfikacji istniejącej w polskiej myśli politycznej opisywanego okresu jest jej „obłożenie poprzez występowanie nurtów ideowych będących w zasadzie ewolucyjnym kształtem ideologii dziewiętnastowiecznych, szczególnie tych, które znalazły odzwierciedlenie w myśli politycznej Polski międzywojennej z lat 1918–1939, a następnie były kontynuowane w środowiskach emigracji politycznej na Zachodzie po roku 1945”¹. Recenzowana pozycja wpisuje się w nurt badań prowadzonych przez polskie środowiska politologiczne nad doktrynalnymi inspiracjami we współczesnej polskiej polityce².

¹ E. Maj, A. Wójcik, *Wstęp*, [w:] *Myśl polityczna w Polsce po 1989 roku. Wybrane nurty ideowe*, red. E. Maj, A. Wójcik, Lublin 2008, s. 8.

² Wśród wielu prac o charakterze całościowego (nieograniczającego się do jednego tylko nurtu politycznego) ujęcia polskiej sceny politycznej możemy wymienić m.in.: *Współczesna polska myśl polityczna*, red. K. Paszkiewicz, B. Pasierb, Wrocław 1996; *Główne nurty współczesnej polskiej myśli politycznej*, t. 1, red. B. Bankowicz, A. Dudek, J. Majchrowski, Kraków 1996; *Programy partii i ugrupowań parlamentarnych 1989–1991*, red. I. Słodkowska, Warszawa 1995; *Wy-*

Autorki: Ewa Maj (*Narodowe ugrupowania polityczne w Polsce: 1989–2001, Narodowa Demokracja w województwie lubelskim w latach 1918–1928, Związek Ludowo-Narodowy 1919–1928: studium z dziejów myśli polityczne*) oraz Alicja Wójcik (*Pokolenia i portrety: wzór osobowy ludowca w XX wieku, Myśl polityczna Stanisława Augusta Thuggutta (1873–1941)*) reprezentują środowisko naukowe Wydziału Politologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, które może poszczycić się prężnością oraz wysokim poziomem badań nad polską myślą polityczną.

Recenzowana pozycja ze względu na swoją strukturę wymaga oceny na dwóch poziomach. Pierwszy z nich dotyczy będzie książki jako całości, drugi z kolei poruszać musi zagadnienia podjęte już w konkretnych rozdziałach przez poszczególnych autorów.

Zaletą pracy jako całości jest ujęcie w zasadzie wszystkich funkcjonujących w Polsce po 1989 r. nurtów politycznych. Trzeba jednak zastrzec, iż konkretne doktryny zostały utożsamione z poszczególnymi partiami politycznymi. Uzasadnieniem dla takiego kroku był problem z „nieustanną zmiennością życia politycznego, które na ogół stabilizuje się w cyklach czteroletnich³” podczas wyborów parlamentarnych. W pracy niniejszej nie ograniczono się jednak tyl-

ko do ugrupowań parlamentarnych. Za poważny brak należy uznać jedynie nieobecność analizy programowej Prawa i Sprawiedliwości. Co prawda jest rozpatrywane Porozumienie Centrum, ale warto byłoby zwerfikować, czy PiS jest kontynuacją PC, czy też nowym programowo tworem.

Pojedyńcze artykuły składające się na cały projekt skupiają się na konkretnych nurtach ideowych. Oddzielne analizy środowisk: niepodległościowego (Anna Dawidowicz), katolickiego (Marcin Wichmanowski), konserwatywnego (Bogdan Borowik), konserwatywno-narodowego (Tomasz Koziełło), narodowego i nacjonalistycznego (Ewa Maj), ludowego (Jan Jachymek), liberalno-demokratycznego (Alicja Wójcik), socjalistycznego z podziałem na PPS (Stanisław Michałowski) oraz SLD (Stefan Stępień) wraz z zachowaniem we wszystkich rozdziałach podobnego schematu rozważań dodają pracy przejrzystości. Sama struktura rozpatrywania konkretnej myśli politycznej przebiega przez podrozdziały, które możemy nazwać: historia ugrupowań, system wartości, zasady ustrojowe i ewentualne projekty konstytucji, kwestie społeczne, ekonomia, sprawy międzynarodowe. Zaletą zbioru jest również umiejscowiona na końcowych stronach pracy bibliografia podzielona wedle opisywanych na łamach książki nurtów politycznych.

Pierwsze pięć artykułów skupia swoją uwagę na szeroko rozumianej prawej stronie polskiej sceny politycznej. Analiza nurtów: niepodległościowego, katolickiego, konserwatywnego, konserwatywno-naro-

bory 1991: programy partii i ugrupowań politycznych, red. I. Słodkowska, Warszawa 2001; Wybory 1993: programy partii i ugrupowań politycznych, red. eadem, Warszawa 2001.

³ E. Maj, A. Wójcik, op.cit., s. 9.

dowego oraz narodowego i nacjonalistycznego tworzy spójny blok rozważań. Pierwszy z artykułów konstruuje namysł poczyniony nad Konfederacją Polski Niepodległej oraz Ruchem Odbudowy Polski. Bardzo ciekawe okazują się prezentowane przez autorkę Anetę Dawidowicz założenia programu KPN-u odnośnie kwestii ustrojowych oraz idei międzymorza, prezentowanej przez L. Moczulskiego. Rozdział dotyczący katolickiej nauki społecznej jako jedyny w zbiorze rozpatruje myśl polityczną, nie identyfikując jej z konkretną partią polityczną, a jedynie doszukując się w ugrupowaniach elementów zgodnych z doktryną. W artykule tym warto zwrócić uwagę na próbę konstrukcji definicji katolickiej nauki społecznej poczynionej przez autora Marcina Wichmanowskiego.

Dwa kolejne rozdziały opisujące konserwatystów oraz konserwatyzm narodowy mogłyby tworzyć w zasadzie jeden. We wstępie jednak Bogdan Borowik uzasadnia wybór przedmiotu własnych rozważań, poprzez co jednocześnie definiuje środowisko opisywane w artykule następnym autorstwa Tomasza Kozieli. Delimitacja obu nurtów oparta została o stosowany przez Konrada Wandowicza podział na konserwatystów o prowieniacji republikańskiej oraz monarchistycznej⁴. W miejscu tym można dodać jedynie, iż podział taki jest chociażby wynikiem szerszej klasyfikacji na konserwatyzm ewolucyjny (dopuszczający ostroż-

ną modyfikację tradycji) oraz tradycjonalizm (pojmujący za tradycję transcendentny porządek wynikający z woli Boga, który znajdują odwzorowanie w instytucjach ludzkich)⁵.

Konserwatyzm został zidentyfikowany z ugrupowaniami, takimi jak: Partia Konserwatywna, Koalicja Konserwatywna, Stronnictwo Konserwatywno-Ludowe, oraz Unia Polityki Realnej. Z kolei nurt monarchistyczny przedstawiony został poprzez: Klub Konserwatywny w Łodzi, Klub Zachowawczo-Monarchistyczny, Organizację Monarchistów Polskich oraz Tradycjonalistyczno-Konserwatywne Stowarzyszenie „Prawica Narodowa”. W artykule dotyczącym myśli konserwatywno-narodowej istotnym i zarazem ciekawym elementem są podrozdziały opisujące formę państwa, naczelną instytucję państwową oraz samorząd terytorialny. Podstawą dla tychże rozważań najlepiej charakteryzują słowa: „silna władza nie oznacza władzy totalnej. Konserwatyści narodowi są za państwem minimalnym i ograniczeniem ingerencji administracji w wiele dziedzin życia”⁶.

Ostatni artykuł z pierwszego bloku dotyczy nurtów narodowego oraz nacjonalistycznego. Oddzielne ujęcie obu środowisk, już we wstępie uzasadnia sama autorka, Ewa Maj, sugerując, iż takie traktowanie jest efektem stosowania kilku kryte-

⁴ K. Wandowicz, *Współczesny konserwatyzm polityczny w Polsce*, Wrocław 2000, s. 67.

⁵ J. Bartyzel, *Konserwatyzm bez kompromisu: studium z dziejów zachowawczej myśli politycznej w Polsce w XX wieku*, Toruń 2002, s. 25.

⁶ T. Kozieli, *Myśl konserwatywno-narodowa*, [w:] *Myśl polityczna w Polsce...*, s. 90.

riów: programowego, organizacyjno-taktycznego oraz leksykalnego⁷. Różnice najsilniej ujawniały się przy rozpatrywaniu pożądanego ładu etyczno-moralnego, porządku gospodarczego, oceny przeszłości oraz projekcji przyszłego kształtu zjednoczonej Europy. Można stwierdzić, iż artykuł ten w zasadzie opiera się na porównaniu i przeciwstawieniu sobie koncepcji narodowej z nacjonalistyczną.

Kolejne trzy rozdziały poświęcone zostały politycznemu centrum i dotyczą ruchu ludowego, liberalno-demokratycznego oraz myśli politycznej Porozumienia Centrum. Należałoby zwrócić uwagę na innowacyjny w polskiej myśli po 1989 r. projekt Izby Samorządowej przedstawiony przez PSL oraz wizję samorządu formułowaną przez partie liberalno-demokratyczne (choćby w postaci Karty Samorządowej Unii Wolności). Oceniając te rozdziały należałoby zwrócić uwagę na brak analizy ewolucji doktryny demokratyczno-liberalnej w ramach w zasadzie zastępujących się partii reprezentujących to środowisko (UD, KLD, UW oraz PO).

Ostatnia część pracy, czyli dwa końcowe artykuły poświęcone zostały myśli socjaldemokratycznej oraz socjalistycznej (PPS) z bardzo ciekawym fragmentem dotyczącym historii polskiego ruchu socjalistycznego poczynawszy od paryskiego zjazdu założycielskiego z 1982 r. Najobszerniejszy z artykułów, autorstwa Stefana Stępnia po-

ruszył zagadnienia kluczowe dla rozważań o współczesnej polskiej socjaldemokracji: kwestie poszukiwania tradycji przez postkomunistów w latach 90., ambiwalentnego stosunku do PZPR oraz prywatyzacji. Pojawiła się w rozdziale tym bardzo trafna uwaga, iż część środowiska SLD często identyfikowała siebie jako socjalliberałów, jak chociażby Aleksander Kwaśniewski.

Książka *Myśl polityczna w Polsce...* jest pozycją nie tylko uzupełniającą rozważania polskiej politologii, ale aspirującą do miana kluczowej w dziedzinie współczesnej myśli politycznej. Ilość opisywanych nurtów, oraz sposób powiązania ich z polskimi partiami politycznymi predystynuje opisywaną pozycję do tego miana. Pojawiające się braki lub uchybienia są bardziej wynikiem szerokiego zakresu tematyki aniżeli błędami, zaś przejrzystość całego opracowania umożliwia czytelnikowi zrozumieć podstawowe podziały na polskiej scenie politycznej.

■ Arkadiusz Lewandowski

Défense et sécurité nationale. Le livre blanc, préface de Nicolas Sarkozy, Président de la République, Odile Jacob/ La documentation Française, Paris 2008, ss. 350.

Obrona i bezpieczeństwo narodowe. Biała księga, ze wstępem prezydenta Sarkozy'ego, jest trzecią z kolei wydaną w okresie istnienia V Republiki. Pierwsza ukazała się w 1972 r. i precyzowała zasady polityki obronnej, opartej na doktrynie odstrasza-

⁷ E. Maj, *Myśl narodowa i nacjonalistyczna*, [w:] *Myśl polityczna w Polsce...*, s. 114.